

Ballai Zoltán*

Egy „szigorúan bizalmas” miniszteri rendelet végrehajtása a kalotaszegi egyházmegyében 1943-ból

Általában a hivatalos lapban közölt körlevelek felett az olvasó hamar átsiklik, ugyanis azok keveset és töredékesen mondanak el bármit is. Ahhoz hogy érthető legyen, sokat kellene utánaolvasni, kontextusaiban kellene vizsgálni a körlevélben részletezett intézkedéseket.

A Református Szemle 1943-ban, a 365. oldalon közli az Igazgatótanács 6750/1943. Körlevelét, amelyet a II. ügyosztály bocsátott ki, aláírója Vásárhelyi János püspök és Almási Samu előadótanácsos volt. A körlevelet, mivelhogy rendkívül fontos a továbbiakra nézve, a maga teljességében közöljük:¹

6750/1943. II. sz.

Körlevél, **az összes lelkeszi és esperesi hivatalokhoz a légítámadás által veszélyeztetett anyakönyvek és fontosabb iratok biztonságba helyezése érdekében.** „M. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől.

9733/1943. szám VII/1. ügyosztály. Szigorúan bizalmas!

A háborús helyzet folytán számolni lehet azzal az eshetőséggel, hogy az ország területén fekvő városokat, és községeket légítámadás éri. Ezzel kapcsolatban gondoskodni óhajtók arról, hogy a főfelügyeletem alá tartozó hitfelekezeti anyakönyvek biztonságba helyezésére nézve megfelelő célszerű intézkedés történjék. A hitfelekezeti anyakönyvek tartalma ugyanis pótolhatatlan adatokat tartalmaz és az anyakönyvek esetleges megsemmisülése a közösségnek és az egyeseknek is jóvátehetetlen károkat okozhat. Van szerencsém ezért tisztelettel felkérni a főtisztelendő Egyházi Főhatóságot, hogy a felügyelete alá tartozó hitfelekezeti anyakönyvek megfelelő biztonságba helyezése tekintetében célszerűen rendelkezni és az anyakönyvek vezetésére és őrzésére hivatott felekezeti szerveit megfelelő utasításokkal ellátni és az utasítások végrehajtását a szükséghez képest ellenőriztetni is méltóztatásuk.

Tájékoztatóul közlöm, hogy a belügyminiszter úr az állami anyakönyvek megóvása tekintetében a törvényhatóságok első tisztviselőjéhez körrendeletet intézett, amelyben valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjét felszólítja, hogy az állami anyakönyvek biztonságba helyezéséről megfelelő terv készítése és végrehajtása útján gondoskodjék. A belügyminiszter úr a biztonságba helyezés céljára megfelelőnek tartja a feltétlenül száraz pincehelyiséget, vagy a kellően boltozott alagsort is. A terv elkészítésénél nyomatékosan figyelemmel kell lenni a tűzveszély kiküszöbölésére is. Felhívja végül a belügyminiszter úr a törvényhatóság

* Ballai Zoltán Ferenc (Marosludas 1977), református lelképásztor. Lelkipásztori szolgálatot teljesített Hodgyában és a kolozsvár-felsővárosi gyülekezetben. Jelenleg az Apafi Mihály Református Egyetemi Kollégium és Szakkollégium igazgató lelképásztor, valamint az Erdélyi Református Egyházkerület gazdasági tanácsosa. Doktori tanulmányokat folytat a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen dr. Buzogány Dezső vezetésével.

¹ 6750/1943.II. sz. Körlevél. In: *Református Szemle* 22 (1943), 365.

első tisztviselőjének a figyelmét arra, hogy azokat az anyakönyvi iratokat, amelyekre a mindennapi életben nincs szükség – az esetleges várható támadásokra tekintettel –, azonnal biztonságba kellene helyezni. Fogadja a Főtisztelendő Egyház Főhatóság kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Budapest, 1943. évi július hó 29-én. Szinyei Merse Jenő.”

Fenti miniszteri leiratot másolatban teljes tartalommal közöljük s miután református érdekből is teljesen egyetértünk a leirat tartalmával, felhívjuk összes Tiszt. lelkészi és Nagytiszt. Esperes aait, hogy a tűz- és robbanás által keletkezhető károk elkerülésére készítsenek megfelelő terveket s az anyakönyvek és a feltétlenül megőrzendő fontosabb iratok biztonságba helyezése érdekében a szükséges intézkedéseket sürgősen tegyék meg.

Nagytisztelendő Esperes aait kérjük, hogy a terveket kérjék be, vizsgáltassák felül és a rendelet végrehajtását ellenőrizték.

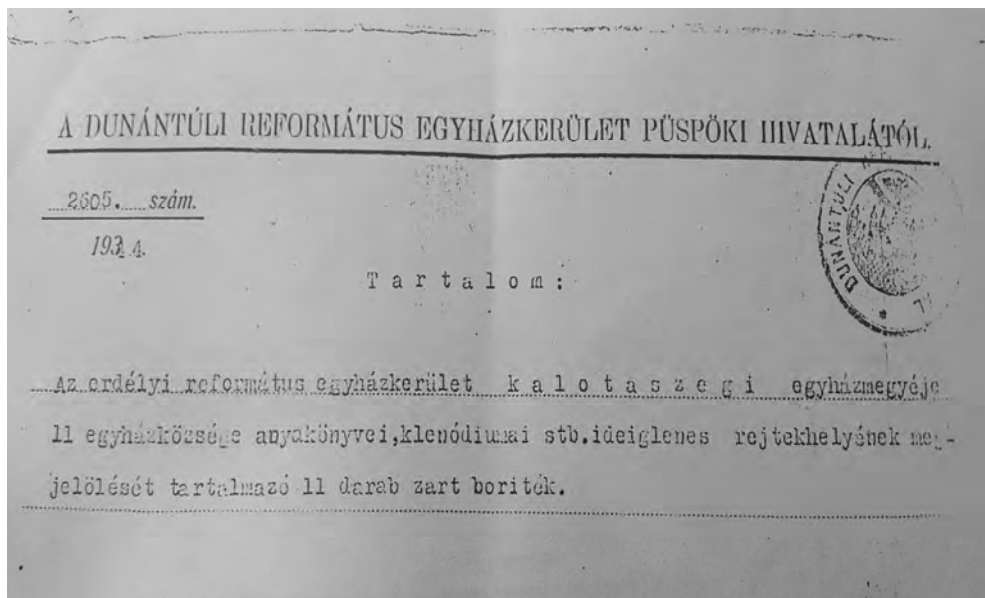
Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa.
Kolozsvár, 1943. augusztus 4.

Vásárhelyi János,
püspök, elnök

Almási Samu,
előadótanácsos

Talán soha nem is kel életre ez a történet, ha az Erdélyi Református Egyházkerület püspöki hivatalának 2013-as átrendezése idején az egyik irattartójából nem kerül elő egy lezárt boríték, amelyen a következő jelzés állt: „A pápai egyházkerületi levéltárban őrzött 1944. évi iratköteg másolata / Kalotaszegi Emének.”

A felbontatlan boríték 12 lapot tartalmazott. A fejléces fedőlapot a Dunántúli Református Egyházkerület Püspöki Hivatala állította ki 2605/1944 számmal. A rövid irat a tartalmat jelöli: Az erdélyi református egyházkerület kalotaszegi egyházmegyéje 11 egyházközsége anyakönyvei, klenódiukai stb. ideiglenes rejtkehelyének megjelölését tartalmazó 11 zárt boríték. A 2013-ban előkerült boríték már másolatokat tartalmaz, valószínű, hogy az iratköteg a 1990-es fordulat után került a Püspöki Hivatalba.

A csatolt 11 oldalon a Kalotaszegi Református Egyházmegyében lévő 11 gyülekezet Lelkészi Hivatala által kiállított irat található; ezek: Magyarlóna, Bánffyhunjad, Magyarókerke, Hidalmás, Inaktelke, Magyarvista, Mákófalva, Szucság, Kispetri, Nagypetri, Magyararkiskapus.

A 11 irat elemzése rendjén kiderül, hogy azok a 6750/1943. Igazgatótanácsi Körlevél utasítására készültek a II. világháború idején. Tartalmuk nagyon meglepő: mindenik azt mondja el (némelyik kézzel rajzolt aprólékos, léptékkal ellátott térkép segítségével), hogy a lelkipásztor hova rejtette el az illető egyházközség anyakönyveit, fontosabb iratait, klenódiumait.

Az iratok legrégebbike – az inaktelki – 1943. december 6-i, a legkésőbbi dátumozott irat a magyarvistai: 1944. június 30-i. Csak a hidalmási irat van ellátva iktatószámmal: 66/1944.

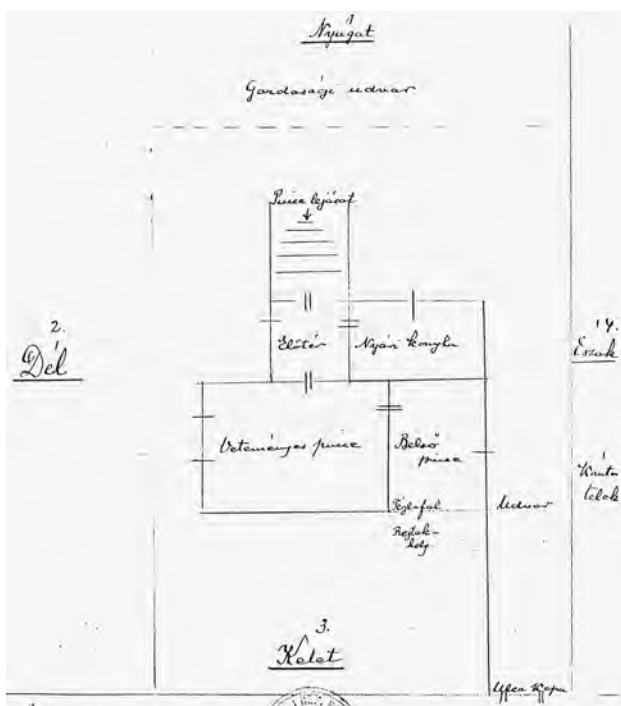
Az iratok minimális szöveget tartalmaznak, néhol csak a települést és az utasítás szerinti ellátást, máshol viszont részletesebben, térképpel ellátva jelöli meg a rejtekhelyet. Szöveges tájékoztatást ad Hidalmás, Inaktelke, Magyarvista, Mákófalva, Kispetri, Nagypetri, Magyararkiskapus Lelkészi Hivatala, és térképpel kiegészített: Magyarlóna, Bánffyhunjad, Magyarókerke, Szucság.

Sorban tehát a 11 levél a következőket tartalmazza:

Magyarlóna (térképes): a rejtekhely a parókián van, a térkép szerint a csűr belső jobb sarkában. „A csűr hátsó jobb (északi) sarkában van elásva 1 cement gyűrű. Abban az anyakönyvek, Klenódiumok stb.” Az egyházközség pecsétjével ellátott kéziratot Szatmári Márton írta alá.

Bánffyhunjad (térképes): a pontos, égtájakat, ajtókat és ablakokat feltüntető térkép szerint a rejtekhely a paplak pincéjében van, egy téglafal mögött. Az egyházközség pecsétjével ellátott kézirat nincs aláírva.

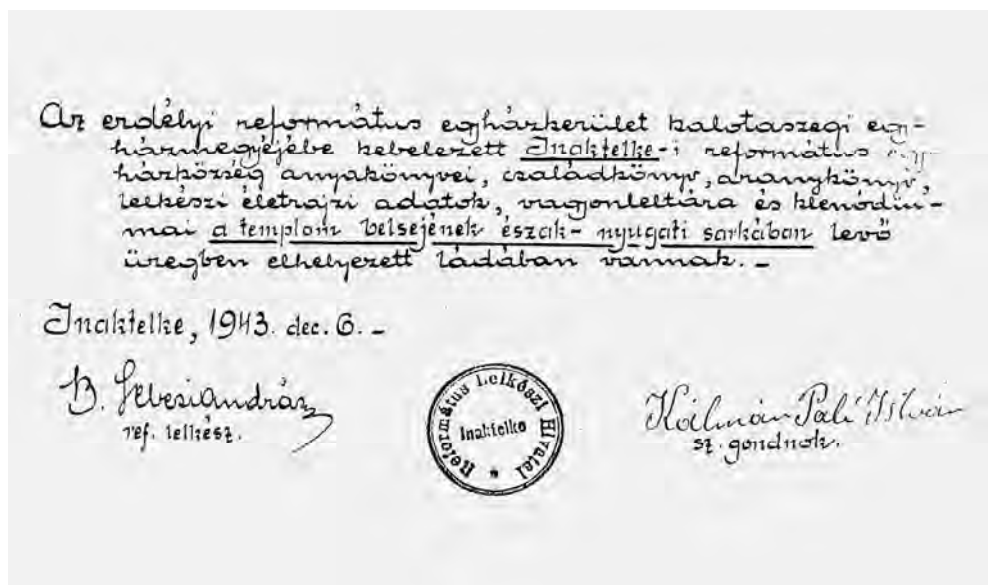
Magyarókerke (térképes): a pontos és részletes vázrajz a templom elől induló külön vonalvezetéssel mutatja meg a rejtekhelyet, a konyha mögötti kiskamra padlójában. Magyarókerke ev. ref. egyház klenódiumai, főbb értékes iratai és anyakönyvei a jelzett helyen helyeztetek biztonságba. Egy méter mélyen elhelyezett ládába zárva. A kézzel írt iraton sem pecsét, sem aláírás nem található.

Bánffyhunjad

Hidalmás (szöveges): az egyetlen iktatószámmal ellátott irat: 66/1944 A hídalmási egyház anyakönyveit és kegyzsereit rejtő láda esetleges elásási helye: A parókia telkén lévő gazdasági épület gabonásának (nyugati rész) közepe. Hidalmás, 1944: márc. 29. Az egyházközség pecsétjével ellátott kéziratot Osváth Ernő lelkész írja alá.

Inaktelke (szöveges): az egyetlen irat, amelyet nemcsak a lekipásztor, hanem a számadó gondnok is aláírt. Az erdélyi református egyházkerület kalotaszegi egyházmegyéjébe kebelezett Inaktelke-i református egyházközség anyakönyvei, családkönyv, aranykönyv, lelkészi életrajzi adatok, vagyonleltára és klenódiumai a templom belsejének észak-nyugati sarkában lévő üregben elhelyezett ládában vannak. Inaktelke, 1943. dec. 6. Az egyházközség pecsétjével ellátott kéziratot B. Sebesi András lelkipásztor és Kálmán Pali István számadó gondnok írja alá.

Magyarvista (szöveges): Anyakönyveink és klenódiumaink rejtekhelye. Anya és egyéb fontosabb könyveink az egyházközség vasszekrényében, klenódiumaink a paróchia kertjében lévő kút fenekén, vagy a lelkészi telken a csűr északi fala mellett kettő méterre a nyugati kapu sarkától. Isten őrizzen a veszedelemtől! Magyarvista, 1944. jun. 30. Az egyházközség pecsétjével ellátott írógépelte iratot Daróczi Ferenc lekipásztor írta alá.²

Mákófalva (szöveges): A mákófalvi egyház Klenódiumai eltéve a Csűrfiában: az ajtón belépve jobbra, a belső faltól 30 cm-re a külső sarkával egy irányban kezdődőleg a fallal párhuzamos vonalban. 1944. Az egyházközség pecsétjével ellátott kézzel írt iratot Székely Miklós lelkész írta alá.

Szucság (térképes): Szucság-i (Kalotaszeg-i e.m) református papilak alaprajza. Az anyakönyvek és Klenódiumok rejtekhelye az előszobában jobbkéz felől az iroda és háló

² Daróczi Ferenc, a Kalotaszegi Református Egyházmegye esperese. 1943. június 17-én választották meg egy újabb ciklusra. A Közgyűlésről tudósítást a Református Szemle 1943. jún. 30-i számában. In: Református Szemle 18 (1943), 287.

szoba sarkainál a padló alá elhelyezett láda, tetején 30 cm. föld borítás. A kézzel írt iraton sem pecsét sem aláírás nem található.

Kispetri (szöveges): A kispetrii ref. Egyházközség anyakönyveit, klenodiumait stb. őrző rejtkehely pontos leírása. A rejtkehely a lelkészi telken lévő gabonás északnyugati oldalától számítva, egyenes irányban, 10 méter távolságra, valamint az uton lévő közkut délnyugati oldalától – egyenes vonalban – 9 méter távolságra van. A rejtkehely egy fedett nyári lugas padlozata alatt fekszik, úgyhogy nagyobbára védve van az idő viszontagságai ellen is. Kispetri 1943. dec. 20. Kalotaszegi egyházmegye; u.p: Váralmás. Az egyházközség pecsétjével ellátott kézzel írt iratot Szabó Géza lelkész írta alá.

Nagypetri (szöveges): A nagypetri-i ref. egyházközség Anyakönyvei és értékei a lelkészi lakás alatti középső pince jobb alsó sarkában, két zárral ellátott faladában van elásva 75 cm. mélyen. Nagypetri, 1943. évi december hó 23-án. Az egyházközség pecsétjével ellátott kézzel írt iratot Pósta István lelkész írta alá.

Magyarkiskapus (szöveges): Református Lelkészi Hivatal – Magyarkiskapus, Kolozs vm. / Az Erdélyi Református Egyházkerület Főtiszteletű és Méltóságos Igazgatótanácsának 6750-1943.II. sz. rendelete és a Kalotaszegi Református Egyházmegye Nagytiszteletű Esperesi Hivatalának 393-1943. sz. leirata alapján egyházközségünk Anyakönyveit, Számadási iratait 1941 évtől, 1 drb. Urasztali ezüstkelyhét, on-kancsoját, 2 drb on-tányérját, keresztelő kancsoját és tányérját, 15 drb abrosszát, a gonosz kezek és a háború pusztító rongálása elől – Ambrus Gornyik András kurátor segítségével a lelkészi lakás pincéjének a földjébe 70 cm. mélyen a déli fal közepéhez, a faltól 20 cm. távolságra elástuk, egy teljesen jó és bádoggal bérelt ládába. / A jó Isten kegyelme engedje meg, hogy semi baj ne érje, Ő védelmezze drága Hazánkat, Egyházunkat és szeretett Népünket. Magyarkiskapus, 1944. március hó 31. Az egyházközség pecsétjével ellátott kézzel írt iratot Nemes Dezső lelkész írta alá.

Református Lelkészi Hivatal-Magyarkiskapus, Kolozs vm.

Az Erdélyi Református Egyházkerület Főtiszteletű és Méltóságos Igazgatótanácsának 6750-1943.II.sz.rendelete és a Kalotaszegi Református Egyházmegye Nagytiszteletű Esperesi Hivatalának 393-1943.sz.leirata alapján egyházközségünk Anyakönyveit, Számadási iratait 1941 évtől, 1 drb. Urasztali ezüstkelyhét, on-kancsoját, 2 drb on-tányérját, keresztelő kancsoját és tányérját, 15 drb abrosszát, a gonosz kezek és a háború pusztító rongálása elől – Ambrus Gornyik András kurátor segítségével a lelkészi lakás pincéjének a földjébe 70 cm.mélyen a déli fal közepéhez, a faltól 20 cm.távolságra elástuk, egy teljesen jó és bádoggal bérelt ládába.

A jó Isten kegyelme engedje meg, hogy semi baj ne érje, Ő védelmezze drága Hazánkat, Egyházunkat és szeretett Népünket.

Magyarkiskapus, 1944 március hó 31.

Nemes Dezső
református lelképásztor.

Szinyei Merse Jenő³ miniszteri utasítását az egyházkerület akkori előjárósága komolyan vette. Az elcsatolást követő dél-erdélyi atrocitások és megfélemlítések, valamint a háború fokozódó állapotában helyénvaló volt az egyházközségek értékeinek biztonságba helyezése. Ha végigtekintünk a Református Szemlében a háborús időkben kiküldött körlevelek között, ez az egyetlen olyan, amelyet a „Szigorúan bizalmas!” attribútum ellenére teljes egészében közöltek. Valószínűsíthető, hogy a háborús környezetben a lelkeszi hivatalokhoz csak ilyen módon érhetett el biztosan az információ. A 11 jelentés tanulmányozása során egyértelmű, hogy némely egyházközségben már végrehajtották az utasítást, pl. Inaktelke: *a templom belsejének észak-nyugati sarkában lévő üregben elhelyezett ládában vannak; vagy Magyarkiskapus: a lelkeszi lakás pincéjének a földjébe 70 cm. mélyen a déli fal közepéhez, a faltól 20 cm. távolságra elástuk, egy teljesen jó és bádoggal bérelt ládába; másutt pedig, hogyha még nem is rejtették el az értékeket, helyüket kijelölték.*

Kolozsvár 1944. június 2-i bombázása⁴ egyértelműen bizonyította, hogy az óvintézkedésre való utasítás időben és helyénvalóan lett foganatosítva. A pusztítástól való féltés valós volt.

³ Szinyei Merse Jenő, vallás- és közoktatásügyi miniszter a Kállay-kormányban, 1942. júliusától 1944. márciusáig.

⁴ Kolozsvár bombázására a második világháborúban 1944. június 2-án került sor a Frantic hadművelet keretén belül. 1944. június 2-án 9 órakor Kolozsváron megszólaltak a légvédelmi szirénák. 9 óra 8 perckor a repülőgépek nagy magasságú röpcédulát szórtak a városra, majd 9 óra 14 perckor elkezdődött a bombázás. A gépek célpontja a vasútvonal volt, mintegy 5 kilométer hosszúságban, 6-700 méter széles sávban. Az ötven perccig tartó bombázás során a városra több mint ezerkétszáz bomba hullt. A polgármesteri iroda jelentése szerint 459-en veszítették életüket (362 polgári halott, 32 magyar és 65 német katona), a szóbeszéd azonban több ezer áldozatról tudott. 385 épület teljesen megsemmisült, 860 pedig esetleg helyreállítható módon károsodott.